

Ксенія Кияшко

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ЄПАРХІАЛЬНИХ ЖІНОЧИХ УЧИЛИЩ ЗГІДНО ЗІ СТАТУТОМ 1868 року

У статті розглядаються нововведення, згідно з приписами Священного Синоду, щодо функціонування єпархіальних жіночих училищ.

Ключові слова: Священний Синод, статут, реорганізація, навчальний план, виховання.

На період II половини XIX- початку XX ст. припадає розквіт жіночої середньої освіти. Поряд з державними навчальними закладами (гімназіями, прогімназіями), де навчалися діти заможної ланки суспільства, виникають жіночі навчальні заклади, доступні для інших верств населення. Так, переймаючи досвід світських державних інституцій та відповідаючи на прагнення священників надавати відповідну освіту своїм дітям, місцеві пастирі взялися за фундацію нових середньоосвітніх закладів для жінок. Таким чином, за фінансової підтримки місцевого архіпастирського духовництва були організовані духовні жіночі училища та єпархіальні жіночі училища, метою яких було виховання та навчання тільки дітей духовних станів. Такі духовні навчальні заклади швидко поширювалися і через деякий час уже стали відкритими для всіх станів, звичайно, з перевагою кількості учениць духовного стану над світським. Обидва види навчальних закладів мали напівзакритий характер виховання і становий принцип комплектації контингенту учениць. Виникла потреба у запровадженні єдиного для всіх єпархіальних жіночих училищ статуту з метою уніфікації навчально-виховних питань. Для усунення розбіжностей в організації навчальних частин у двох типах жіночих освітніх закладів (духовних жіночих училищах та єпархіальних жіночих училищах), підвідомчих Священному Синоду, на початку 70-х років у жіночих училищах духовного відомства почали запроваджувати програми викладання єпархіальних жіночих училищ. Оскільки вони були повнішими, а їх випускниці отримували звання домашньої вчительки, що було рангом вище, ніж в училищах духовного відомства.

Автором багатьох публікацій, які розкривають створення та діяльність єпархіальних жіночих училищ, є Д. Д. Семенов. У своїх розвідках він простежує життя цих училищ та дає характеристики всієї навчально-виховної, адміністративної та господарської діяльності [1]. З повною картиною законодавчих приписів та перетворень ми знайомимося на сторінках «Известий по Казанской епархии», де наочно прописані пункти статуту [2;3]. У численних публікаціях «Черниговских епархиальных известий» ми прослідковуємо зміни, які відбулися в результаті постанови Священного Синоду [4;5;6]. Метою даної статті і є аналіз нововведень, які відбулися в організації навчального процесу єпархіальних жіночих училищ згідно зі статутом 1868 року.

20 вересня 1868 року світ побачив новий, затверджений Священним Синодом, статут. Головною метою створення цього документа стало, як стверджують законодавці, «воспитание девиц в правилах благочестия по учению православной церкви и в русском народном духе, с тем, чтобы воспитанницы могли впоследствии иметь благотворное влияние на окружающую среду строгою нравственною жизнью и деятельным исполнением семейных обязанностей» [7, с. 3].

© Кияшко Ксенія Михайлівна – аспірантка кафедри всесвітньої історії Інституту історії, етнології та правознавства ім.О.М. Лазаревського Чернігівського національного педагогічного університету ім.Т. Г. Шевченка.

Зазначимо, що раніше єдиного статуту для усіх єпархіальних училищ не було. На цю обставину звернув увагу новий обер-прокурор Синоду граф Д. Толстой, котрий визнав необхідність виробити загальний статут для цих закладів. 1868 р. навчальний комітет склав проект загального статуту єпархіальних жіночих училищ, їхнього штату, а також єдиної програми викладання предметів, із вказівкою на навчальні посібники. 20 вересня 1868 р. побачило світ «Величайшее утверждение устава» єпархіальних жіночих училищ [8, с.5]. До нього також додавалась «Программа преподавания предметов в епархиальных женских училищах с указанием руководств и учебных пособий» [9, с.11].

За статутом у єпархіальному жіночому училищі вводилося шестикласне навчання, замість трикласного, з однорічним проходженням навчального матеріалу в кожному з таких класів. Головування цими училищами ввірялось у тверді руки місцевого архієпископа, місцевого духовництва та ради училища [10, с.352]. Місцевий архієрей по відношенню до справ єпархіального училища користувався такою ж владою, яка була надана піклувальникам навчальних округів по відношенню до гімназій. Він, як головний керівник училища, призначав на посади, приймав остаточні рішення по справах управління училища [11, с.29].

Згідно зі статутом, відкриття єпархіальних жіночих училищ здійснювалося за бажанням духовенства, якому доручалася опіка над цими закладами й фінансова підтримка, а також нагляд «за благосостоянием училища по всем частям оною, через членов училищного совета, избираемых духовенством из своей среды на общепархиальных съездах». Іншою особливістю статуту 1868 р. було надання більших прав училищним управлінням. Рада складалася з двох членів духовництва – начальниці училища та інспектора класів. При обговоренні питань навчальної частини в засіданні ради брали участь викладачі, за винятком виховательок, вчителі чистописання, співу та лікар [12, с.17]. Училищним радам надавалося право обирати інспектора, викладачів, учителів, вихователів, а також розглядати програми викладання, представлені наставниками, та вибір навчальних посібників. З метою посилення ролі духовництва начальниці училища обирались духовництвом, а затверджувалася преосвященством. Фінансово училища підтримувались коштами, які йшли з відрахувань монастирів, церков цього округу, свічних заводів, пожертвувань пастирів цієї місцевості та заможних мирян [13, с.371].

Навчальна програма доповнювалася такими дисциплінами, як російська словесність, геометрія, фізика, педагогіка. До обов'язкових належали нові мови, музика та малювання [14, с.178]. Складанням навчальних програм займалися наставники, причому розподілялись вони не за предметами, а за класами. Програми розглядалися на радах училища і затверджувались із благословення місцевого архієрея. 6 вересня 1895 р. Священний Синод затвердив нові програми, які, порівняно з попередніми, детальніше визначили обсяг курсу з кожного предмета для того чи іншого класу єпархіального училища. Окрім того, новими програмами вводилося вивчення граматики церковнослов'янської мови.

Багатолітня практика засвідчила, що в училищах потрібна не педагогіка, а дидактика, яка б навчала методів виховання дітей. Тому з 1895 р. вона вводиться в програму [15, с.21]. Учениці вивчали особливості дитячого віку, засвоювали основи релігійно-етичного, розумового, фізичного виховання, знайомилися з облаштуванням та внутрішньою організацією школи. З часу схвалення Священним Синодом нового статуту (1868 р.) та затвердження нової програми трикласні училища реорганізовувались у шестикласні. Через брак коштів більшість таких училищ складалася з трьох класів з дворічним курсом, але таким чином, щоб виконувалася нова постанова Св. Синоду [16, с.256]. Наступним кроком була організація, згідно з новим статутом, училищної ради, в управління якої переходило училище. Також, відповідно до нових вимог, були запрошені викладачі.

Протягом 1871-1872 рр. в училищі викладалися такі не обов'язкові предмети, як нові мови, музика (запроваджено, зважаючи на численні прохання та заяви батьків вихованок). Їхнє вивчення було платним, що слугувало фінансовою підтримкою училищу [17, с.755].

Треба сказати, що в новій програмі було багато чого взято з попередніх програм. Разом з тим другим пунктом наказу збільшувалася платня викладачам та іншим працівникам училища. За інформацією звітів єпархіальних відомостей ми бачимо, що раніше в училищах був дуже помітний плин педагогічних кадрів. Це спостерігалося через низьку заробітну платню та через те, що служба в подібних училищах не вважалася державною та не давала права отримання в майбутньому пенсії. Більшість викладачів запрошувалась із місцевих гімназій та семінарій. Тільки-но випадала нагода змінити місце роботи, вони звільнялись і влаштовувались, може, й на таку ж платню, але вже в державні заклади [18, с.261]. Таким чином, нерідко в училищах викладали молоді спеціалісти майже без досвіду роботи.

З прийняттям постанови, училища змінюють статус – переходять із приватного до загального навчального закладу і отримують такі ж права, що й державні заклади середньої освіти (гімназії, прогімназії). Відтепер, згідно з попереднім наказом, в атестатах вихованок цього закладу 2 випуску, які закінчили навчання у червні 1873 р., зазначено, що їм надається право, згідно з п.11 статуту, на звання домашніх вчителів тих предметів, у яких учениця показала найкращі знання [19, с.8].

Звертаючи свою увагу на навчальний курс, варто наголосити, що, порівняно з попередніми роками, він стає дедалі повнішим за змістом [20, с.36]. До нього входять такі дисципліни:

- Закон Божий, що містить Священну історію Нового та Старого заповіту, катехізіс, пояснення до богослужіння, церковну та загальну історію, читання слов'янською мовою з поясненням російською мовою;

- російська мова – етимологія і синтаксис, теорія словесності та історія російської літератури, читання та письмові роботи для всіх класів;

- математика – арифметика та елементарна геометрія;

- географія – загальна та російська;

- громадянська історія – загальна та російська;

- елементарні відомості з фізики;

- педагогіка;

- церковний спів;

- чистописання та малювання;

- нові мови, музика та гімнастика – ці предмети вважались не обов'язковими та викладалися за бажанням і за окрему платню.

При виконанні навчального курсу особливу увагу приділяли написанню письмових робіт. У трьох перших класах роботи виконувались виключно під керівництвом учителя російської мови і складались переважно із переписів, систематичного диктанту, складання завдань на закріплення тем з граматики. У старших класах ці завдання доповнювались короткими описами того, що учениці бачили на власні очі. Вони складали твори на задані теми, які розділялись на домашні, класні та екзаменаційні. Кількість творів сягала від 10 до 20 на рік. Особливо цінилися та винагороджувались гарними балами твори, які торкалися питань майбутньої діяльності учениць. Вважаємо за доцільне навести приклади тем, котрі висвітлювались у творах. Цю інформацію ми знаходимо в різних звітах: по Закону Божому – життя перших християн, значення богослужіння для віруючого; зі словесності – становище російської жінки за мотивами побутових пісень; з педагогіки – чому навчання в початковій школі повинно бути і вихованням.

Новий статут затверджував і розпорядок роботи училищ. Навчальний рік розпочинався у другій половині серпня вступними іспитами для дівчат, які вступали на перший рік, та перескладанням іспитів у дівчат, які їх не склали по закінченні навчального року і не були переведені на наступний рік навчання [21, с.910]. Іспити проводились трьома чи двома складами екзаменаторів одночасно. До складу таких комісій входили: а) інспектор класів чи начальниця училища, чи голова; б) викладачі предмета; в) один асистент із викладачів або із членів від духівництва. Кожний із присутніх відмічав для себе бали відповіді вихованки, а потім із всіх цих балів виводився середній бал, і саме він записувався до відомості про складення іспиту. Усним іспитам

передували письмові [22,с.915]. Здебільшого можна виокремити декілька причин того, чому учениці не були переведені до наступних класів: хвороба; неуспішність у навчанні; заява самих батьків учениці; та, як це не дивно, через вік [23,с.91]. Для вступу спершу писалася заява від батьків чи прохання від священства (в разі, коли дитина сирота). Це могли бути дівчата не тільки духовного звання, але й світські, яких було, звичайно, значно менше [24, с.913]. У стінах епархіального жіночого училища містився і гуртожиток для учениць.

На жаль, за 40 років існування статуту від 1868 р. у житті епархіальних училищ так нічого і не змінилось, Синодом робилися тільки часткові поправки. З часом ставали все помітнішими недоліки цього статуту, а саме: багатовладдя – керівництво тримали в руках начальника, інспектор класів та голова ради; сфера впливу та обов'язків начальниці та голови точно не була визначена; елементарний курс викладання в училищах – не викладались логіка, алгебра, курси багатьох предметів скорочувалися до мінімуму.

1. Семенов Д.Д. Епархиальные женские училища за первое 50-летие их существования // Русская школа. – 1893. – №11. – С.29-48.
2. Устав епархиальных женских училищ // Известия по Казанской Епархии. – 1869. – №3. – С.5-12.
3. Устав женских епархиальных училищ. Высочайшее утверждение 20 сентября 1868 г. – СПб., 1868. – 35с.
4. Отчет о приходе, расходе и остатке сум по содержанию Черниговского Епархиального женского училища за 1875 год // Черниговские епархиальные известия. – 1879. – №25. – С.370-373.
5. Краткая отчетная записка о состоянии Полтавского епархиального женского училища за 1884-5 учебный год, читанная в день акта 23-го июня 1885 года Инспектором классов училища, протоиреем Алексеем Капустянским // Полтавские епархиальные ведомости. – 1885. – №14. – С.752-757.
6. Восемь лет существования училища девиц духовного звания в Чернигове // Черниговские епархиальные известия. – 1874. – №11. – С.256-263.
7. Устав женских епархиальных училищ. Высочайшее утверждение 20 сентября 1868 г. – СПб., 1868. – 35с.
8. Устав епархиальных женских училищ // Известия по Казанской Епархии. – 1869. – №3. – С.5-12.
9. Там само. – С.11.
10. Копия из журнала заседания Совета Черниговского епархиального женского училища, состоявшегося 24 Июля 1873 года и утвержденного Преосвященным Нафанаилом, Епископом Черниговским и Нежинским 24 Июля 1873 года // Черниговские епархиальные известия. – 1873. – №16. – С.350-356.
11. Семенов Д.Д. Епархиальные женские училища за первое 50-летие их существования // Русская школа. – 1893. – №11. – С.29-48.
12. Устав женских епархиальных училищ. Высочайшее утверждение 20 сентября 1868 г. – СПб., 1868. – 35с.
13. Отчет о приходе, расходе и остатке сум по содержанию Черниговского Епархиального женского училища за 1875 год // Черниговские епархиальные известия. – 1879. – №25. – С.370-373.
14. Журнал заседания совета Черниговского Епархиального женского училища 25 января 1872 // Черниговские епархиальные известия. – 1872. – №6. – С.177-180.
15. Программы с объяснительными записками для епархиальных женских училищ. – Одесса, 1896. – 46с.
16. Восемь лет существования училища девиц духовного звания в Чернигове // Черниговские епархиальные известия. – 1874. – №11. – С.256-263.
17. Краткая отчетная записка о состоянии Полтавского епархиального женского училища за 1884-5 учебный год, читанная в день акта 23-го июня 1885 года Ин-

спектором классов училища, протоиреем Алексеем Капустянским //Полтавские епархиальные ведомости.–1885.–№14.–С.752-757.

18. Восемь лет существования училища девиц духовного звания в Чернигове// Черниговские епархиальные известия.–1874.–№11.–С.256-263.

19. Устав епархиальных женских училищ// Известия по Казанской Епархии.–1869.–№3.–С.5-11.

20. Семенов Д.Д. Епархиальные женские училища за первое 50-летие их существование// Русская школа.–1893.–№11.–С.29-48.

21. Отчет о состоянии Черниговского епархиального женского училища за 1893-4 учебный год в учебно-воспитательном отношении //Черниговские епархиальные известия.–1894.–№24.–С.907-922

22. Так само.–С.915.

23. Отчет о состоянии Черниговского Епархиального женского училища за 1906-7 учебный год в учебно-воспитательном отношении //Черниговские епархиальные известия.–1908.–№3.–С.84-98.

24. Отчет о состоянии Черниговского епархиального женского училища за 1893-4 учебный год в учебно-воспитательном отношении//Черниговские епархиальные известия.–1894.–№24.–С.907-922.

В статье рассматриваются нововведения, согласно рекомендаций Священного Синода, касательно функционирования епархиальных женских училищ.

Ключевые слова: Священный Синод, статут, реорганизация, учебный план, воспитание.

The article considers the new regulations of the Holy Synod's instructions concerning the functioning of the diocesan colleges for girls.

Keywords: Holy Synod, statute, reorganization, curriculum, education.

